

Elfriede Jelinek

GRENSGEVAL
(DIE SCHUTZBEFOHLENIEN)

Copyright © 2015 Rowohlt Theater Verlag
© Copyright Nederlandse vertaling Tom Kleijn 2016

DEEL 1 CODA

Er siddert wat, de boot, hij siddert, dat is toch sidderen, of niet? Nee, daar is een ander woord voor, nee, dat vind ik ook niets, hij wiebelt, de boot, hij dobert, waarschijnlijk omdat Hermes en Athene¹ niet als naald in het kompas zijn ingebouwd. Tussen hen siddert wat, de boot siddert van angst, nee, hij schommelt, omdat die mensen niet stil kunnen zitten. Niemand voert het zeil, hij heeft geen zeilen, die zouden wel goed van pas komen. Lucht zit er nog wel in de boot, dat heeft hij ook nodig, er zit nog lucht in, maar niet lang meer. Erboven is ook nog lucht, maar niet lang meer. Straks gaat het naar beneden, dan gaan we kopje onder.

Van hier gaat de tocht naar Griekenland, naar de goden, misschien komt u er nooit aan, u en uw kameraden. Want water is dikker dan glas, maar niet kapot te krijgen, het gaat open, het groeit aan elkaar wat bij elkaar hoort, alles wordt een, water dus. Alleen de mensen die erin vallen, gaan kapot. Breken kunnen ze niet, het water neemt hen op.,

Kijk, in dit schip zit lucht, ik zou zeggen, het bestaat uit lucht. Lucht is lichter dan water, maar drijven kan de lucht niet in zijn eentje, daar heeft ze een omhulsel voor nodig, de lucht, een huls, die je desgewenst weer leeg kunt laten lopen.

Op de lucht in de boot zitten soms mensen die haar hebben geademd of er zit rubber op als het een opblaasbare rubberboot is. Die bestaat uit lucht met een dunne gummilaag, de zogeheten bovenlaag, zodat de lucht niet ontsnapt, zodat ze er niet uit kan. Maar wat daarna gebeurt, getuigt van gevoel voor subtiele verschillen: sommigen kunnen zwemmen, anderen niet. Noodlot. Maar het woord 'kunnen' hoort daar wel bij.

Ach, het is maar water, daar bent u toch zeker niet bang voor, het grootste deel van het aardoppervlak bestaat uit water en zonder water sterft u. In het water ook, maar daar hebt u nog een kans! Alstublieft, u hebt toch geen angst voor water?

¹ Hermes als god van de wind, Athena o.a. als uitvindster van het zeil???

Daarginds stikken weer een paar mensen, omdat ze niets meer te ademen hebben gekregen. Maar ik kan het niet precies zien, ik zit op een stoel en kijk...

Daar sla ik niet van achterover, van water. Ik zit op het droge, daar hoor ik thuis, daar is het niet erg als ik achteroversla. Maar de zee, het water slaat altijd alleen de boot om waar ik me niet op bevind. Ik ga toch niet in een boot zitten als ik niet blijf drijven! En die boot blijft nu ook niet meer drijven. Ja, wagenwijd eronder, onder die boot, is de zee geopend, alstublieft, komt u binnen. Ja, we zijn geopend, maar op uw entreekaartje staat iets verkeerd, dat is hier niet geldig. Er staat overtocht van land naar land, maar niet welk land, en aan land zijn we niet, ook niet in de stad, niet in een stad naar onze keuze, niet in een stad die ons toegewezen is.

Dan zink ik maar, tegen de morgen zink ik, niet ver van de oever. Ik zink, zegt de zee en spuugt zijn rubberen kauwgum uit die zijn adem niet kon verfrissen. Soms moet ik ook iets eten, zegt de zee. Ik kan doen wat ik wil. Het zwartogige beest zee kan gewoon doen wat het wil.

(...)

Donkere schouders die met een ruk de bliksemstraal hebben opgewekt², die man in zijn zwembroek. Hij laat eerst eens zien – maar veel tijd neemt hij daar niet voor – hoe de motor functioneert, nee, meevaren wil hij niet, waarom ook, zijn geld heeft hij al, die jongeman in zijn zwembroek, goed figuur, die zwemt vast vaak, dat is goed voor de lijn, de ideale lijn, die hij zelf niet hoeft te bevaren. Geluk heeft hij, deze god die heer en meester is over de motor en dat de anderen ook laat zien. Hij kan het laten zien, hij kent de motor net zo goed als wat er in zijn zwembroek zit opgesloten. Toch moet hij er nu afscheid van nemen, hij zal hem niet meer terugzien. De motor zal zich afduwen, van de oever losduwen, de mensen zijn verscheept, ze zijn ingeladen.

Ik weet niet wat zo'n motor allemaal doet als hij functioneert. Maar de brandstof die ons vooruit gaat branden, zit erin, de motor heeft zich de oplaaiende vlammen eigen gemaakt en hij snuift. En hij loopt nu, maar hij stottert vanaf het begin, hij sputtert voor ons uit. Misschien klopt daar iets niet. Waarom zou hij niet functioneren, waarom niet? De dolfinman crawlt terug naar de kust, zo meteen is hij op het droge. De boot laat hij alleen wegvaren, die weet zelf wel wat hem te doen staat. De mensen hebben begrepen hoe de motor functioneert, ze hebben een introductiecursus gehad, die de zee niet nodig heeft. Die heeft geen cursus nodig als

² m.a.w. de motor gestart heeft met zo'n touw

er wat op geïntroduceerd wordt. De koers moeten de anderen houden. De boot drijft op het water zoals vogels in boomtoppen, al is dat geen drijven, die kunnen ieder moment weg, die gelukkige dieren!

Nu zijn ze aan zichzelf overgelaten, waarde dames en heren, kijkt u maar, zo functioneert dat, dat is goed, dat is goed. Dit schip vaart niet, het vaart in ieder geval vanaf het begin al niet goed, het klinkt niet goed en nu vaart het helemaal niet meer, dit schip ligt stokstijf in het gewoel der golven, geen klimop die de riemen stremt³, wanneer had daar klimop moeten groeien? Roeispanen hebben we niet, die zijn overbodig, we hebben de motor, maar die loopt niet, wie kan er ook op het water lopen? Ik bespaar me het antwoord.

De kinderen krijgen niets te drinken, dan kunnen ze er alvast aan wennen dat ze ook niets te eten krijgen. Die moeten de gezonde dieselrook maar inademen, basta.

De mensen doen wat ze niet willen, maar ze kunnen niets anders. De boot is met mensen volgepakt tot aan de rand, zelfs als ze liggen is er niets waar ze zich aan vast kunnen houden. De motor schiet er niets mee op dat hij de lucht kan vervuilen, als hij toch niet loopt! Dat kan hij toch alleen als hij loopt! Alsjeblieft, motor, vergiftig ons, maar loop, loop toch gewoon!

De motor heeft een defect, dat staat vast. De Volkswagens hebben geen defect. Die zijn te goedkoop voor wat ze moeten kunnen en te duur voor wat ze niet kunnen, maar zouden moeten kunnen. Ik zou graag zo'n leugenachtige Volksdieselwagen willen kopen, dan haal ik de motor eruit, doe er diesel in en schenk hem aan die boot, waarvan de motor zo stottert. Zodat hij eindelijk vooruitkomt. Zo meteen geeft hij het op, die motor. U zult zien, zo meteen houdt hij er helemaal mee op. En wat doen we dan?

Door eerlijkheid lijden we geen schade, maar door een kapotte motor wel, vooral als we verder moeten. Op dit roer groeit langzaam al klimop, ik weet nu ook waarom. Zo lang werd het niet gebruikt dat het nu eindelijk groeien kon. Maar we hebben dit roer toch helemaal niet, wat zouden we hier met een roer moeten beginnen?

Daarentegen hebben we haast, we hebben tevergeefs veel haast, we kunnen niet eindeloos leven zonder te ademen! Alstublieft, kan iemand de nevel opheffen, kan iemand die voor ons opheffen.

Het kind ademt de dieseluitlaatgassen in, het wordt misselijk, kunnen we het ergens anders laten zitten? Nee, kunnen we niet, anders wordt het evenwicht verstoord,

³ Ovidius – Metamorphosen, boek III, vv 636 e.v.

bovendien moeten we ons met de kapotte motor bezighouden. Maar als die toch kapot is, hoef je je er toch niet mee bezig te houden! We kunnen niets anders. We hebben zwemvesten, die hebben we, maar we verdrinken toch, geen idee hoe, maar dat krijgen we voor elkaar. En als we het niet voor elkaar krijgen, dan worden we gered, dan komen we aan en gooien de zwemvesten op het strand weg, alsof ze niet onze kleine levensredders zijn geweest door ons een tijdlang boven water te houden. We hebben ze niet meer nodig, die luchtige omhulsels die ons hadden kunnen redden.

De motor is dood. Wij zijn het nog niet. Er ligt een zon op het water, alstublieft, kan iemand tenminste de zon redden? Anders gaat die ook nog onder! Nee, gaat ze niet. De motor gaat ook niet. Die start nu niet meer wat we ook doen. Hij laat zich niet tot leven wekken. De ochtendzon haalt de schaduwen binnen, maar dat interesseert ons nu niet, voor ons is daar niets te halen. Wij drijven in het heldere licht zoals de dolfijnman daarnet, toen functioneerde de motor al niet goed, niet zoals de man had gezegd. Hij had beloofd dat de motor het nog een tijdje zou houden. We wisten waar hij zou vertrekken, dat was eigenlijk alles.

Nu is het tijd om hardop onze namen te zeggen, maar niemand wil ze horen. Welke stad zal morgen om ons heen wonen? Helemaal geen? Alleen water? Welke naam heeft u gekregen, spreek hem uit! Misschien is dat het laatste dat u zult zeggen. Een ieder krijgt een naam, zodra hij door zijn moeder is gebaard. Dat is zo. Dat hoort zo. Zeg me ook je land, je volk en je geboortestad, zodat de schepen je juist niet weer daarheen brengen waar je gedachten heen gaan ! Ze moeten je ergens anders heen brengen. De schepen van de Phaiaken hoefden geen stuurmannen, die misschien niet, maar het onze wel.

Waarheen ons volk gestuurd wordt, weet u van te voren, een blik op ons en u weet al genoeg. En nu moeten we zelf sturen, maar zonder motor gaat dat niet en met motor konden we het niet. Er bestaan schepen, wij kennen ze niet, maar die schepen kennen uit zichzelf de gedachten en de wil van de mannen. Ze kennen de steden in de wijde omtrek en de vruchtbare landstreken van ieder volk en ze doorklieven gehuld in nacht en nevel gezwind de golven van de zee. Ja, goed, dat zal wel. Maar wij kunnen dat jammer genoeg niet. Gelukkig zwijgt de zee nog. Nog wel! Geen idee wat hem allemaal te binnen schiet, als hij merkt dat we vanwege gevaren die we liepen, op dit schip zijn gebracht en dat het nooit de bedoeling was dat we aan zouden komen.

Wij moeten het strand eerst nog bereiken, het andere strand, waar we heen willen. Ik weet niet of het ons zal lukken. Daar zijn dan grasvelden en mooie beekjes zoals we die in ons land van herkomst niet kennen. Maar we zullen grote hotels zien en helverlichte restaurants, dat weet ik zeker. En goede mensen die ons wat brengen, een pizza misschien, een fles water, een stuk brood met iets erop. En wat tegen ons zeggen. Mij zeggen die mensen niets, maar er zijn er die hen verstaan. Daar zullen we dan dat wat we zo hevig wensen, eindelijk in vervulling laten gaan. Als die motor nu maar beter liep! Doet u er wat aan! Je kunt niet zeggen dat hij zijn uiterste best heeft gedaan en je kunt zeker niet zeggen dat hij gecontroleerd was, hoewel we vooruitbetaald hebben.

Deze boot geeft niets en zegt niets meer, hij sputtert een tijdje, lang genoeg om van de oever weg te komen en niet meer op zand of rotsen te hoeven uitkijken, en dan zwijgt hij. De mensen waren zo blij dat hij het deed, de motor, maar hij deed het niet goed, want nu zwijgt hij helemaal. Hij is enkel met moeite aangeslagen en mocht in geen geval ophouden, anders krijgt u hem nooit meer aan de gang en dan moet u zelf lopen, maar waarheen? Zolang hij loopt, is hij warm net zoals de mens. Zolang hij nog lopen kan, heeft hij de temperatuur om in leven te blijven, hij kon zich niet opwarmen, maar hij heeft nog genoeg restwarmte om te lopen, honderd, tweehonderd kilometer ver. En u moet bedenken: door het schommelen van de boot waar hij niets aan kan doen, is vast en zeker vuil in de tank losgeraakt dat niet verwijderd kan worden.

(...)

Je hoort hem helemaal niet meer, de motor, geen wonder, hij doet ook niets meer. Hij heeft net lang genoeg een belofte afgegeven deze hoop mensen naar het eiland Kos te brengen of naar een van haar burens. Daaraan kan hij zich nu niet meer houden.

(...)

Als ik bedenk wat voor spektakel ze vanwege Hektors lijk hebben gemaakt! En dat was maar één enkele man en negen dagen woedde de strijd van de onsterfelijke goden. Maar dat die motor nu niet meer loopt, dat interesseert die niet, dat interesseert niemand behalve ons. Vanwege één man die nu een lijk is, vechten die al negen dagen met elkaar, en vanwege deze duizenden mannen, vrouwen, kinderen willen ze niet zo ver gaan. Die vergaan vanzelf wel – ik moet opzoeken, hoe dat onder water functioneert, waar ze zullen opzwellen – mannen, vrouwen, kinderen die per

direct ook lijk zijn en zo meteen komen ook wij er nog bij, nog eens dertig of zo, nog dertig meer, ongeveer, meteen daarachter ook nog een paar. En vandaag komen zeker nog meer boten!

Onze eisen aan deze scheepsmotor waren bescheiden. Het was een minimumeis, hij moet lopen, klaar. Dat had moeten volstaan, maar hij voldeed niet. Hij heeft diesel gezopen tot hij bijna moest kotsen, hij heeft nog een paar keer gerocheld en nu wil hij niet lopen. Maar goed, als het moet en het water het wenst, als hij ons wil halen in onze prille jeugd, terwijl we in het kielzog van Odysseus varen.

Ik geloof dat het noodlot tot de ondergang heeft besloten. Als het iets anders heeft besloten, zal ik het uit een tijdschrift vernemen. En ik zal erover zingen hoe de steden door vluchtelingen worden belegerd, totdat een echt leger ingrijpt. Anders zal het niet gaan. En de wind, wat zegt die daarop? De wind, die loopt niet. Zeg je dat zo? Laat hij zich door zijn vijanden, de diverse vaartuigen, wild van achteren in de rug aanvallen? Dat zal niet nodig zijn. De wind, die waait toch niet, maakt niet uit met welk vreselijk lot u hem dreigt, als hij niet loopt. Hij drijft ons ook niet aan. De wind loopt niet, de motor loopt niet. Het lijkt of alles en iedereen tegen ons heeft samengespannen. Misschien een klein offer? Is een offer gewenst? Wij willen geen slachtoffers worden, maar misschien dat meisje daar, dat net zo'n mooie tekening maakt? Dat meisje wilt u offeren? Maar ik vraag u, dat is toch belachelijk! Dat is toch geen offer! Zulke offers brengen we ieder uur, als dat nodig is. Hoe doen we dat met dat offer? Op de een of andere manier moeten we toch ergens beginnen. Welke ster trekt daar zijn hoge baan? Waarom stijgt die op naar de kruin van de hemel, terwijl wij toch naar beneden moeten? Geen geluid om ons heen, dus beginnen we nu met het offer of niet? De wind, die stomme wind, zwijgt, hij wil geschreeuw hebben, zodat hij dat door kan geven en daarom is hij nu stil, zodat hij wat hoort wanneer het begint.

Wij zitten hier met 27 mensen en een kapotte motor vast, hebt u dat begrepen? Er moet een offer komen, wie meldt zich vrijwillig? Dit meisje, tja, veel is het niet, die meneer daarachter misschien? Die dame met de hoofddoek? Nee? Dus dat meisje in haar eentje als onderpand is voldoende voor onze overtocht? Tja, ik weet niet, maar we laten in geen geval over ons heen varen.

(...)

Dus als onze kinderen in hun eigen vuil moeten liggen en ziekmakende dieselrook van een zieke motor moeten inademen, dan hebben we geen plek voor jou, meisje. Hier,

ga liggen! We vertellen je waar je kunt gaan liggen en we beginnen. Probeer het niet uit te stellen. Er moet een offer komen. Laat je niet door de slaap bekoren, offer, je zou geen offer zijn als je het buiten bewustzijn onderging, dat gaat niet. Geen wind, we zouden er toch geen zeilen voor hebben, geen motor, maar jij bent er, offer, we kunnen je goed gebruiken om je te brengen.

(...)

Denk op deze boottocht aan ons, offer, denk aan ons, denk aan thuis, denk wat je wilt, meisjesoffer. Wat zeg je? Je moeder vaart toch zeker ook mee, of niet? Zie je je moeder dan ergens hier? Nee. Dan is ze er vast niet. Geen vader, geen moeder, jij alleen, op weg naar andere mensen in een vreemd huis. Maar eerst het offer, daarmee kun je je alles besparen, terwijl wij ons spaargeld gaan investeren, in taxiritjes naar Duitsland bijvoorbeeld, en als we niet kunnen betalen, zal de taxichauffeur een halve kilo vlees uit ons snijden. Alstublieft, we rijden toch maar tot de grens. Oversteken moeten ook wij alleen. Alles alleen. Wij allen alleen. Wij allen. Rustig aan maar, we zijn nog niet zo ver, we zijn niet eens ver gekomen, om van zo ver al helemaal niet te spreken. Dan moeten we gewoon op de golven rijden, op van die planken, want de boot wil niet verder, hij is bokkig, hij moet opnieuw gestart worden, dat moest er van komen. Wij waren al blij dat we een meter verder waren gekomen. We zijn voor onmiddellijke consumptie door de zee bestemd en zijn het daar niet mee eens. Maakt niet uit wat de zee wil, wij willen het niet. Wat, moeten wij met offergaven de Goden verwennen, nee, verwensen, nee, verzoenen? Moet er nog meer? Wat moeten we nog meer geven? Waarschijnlijk onszelf, dat willen de Goden toch altijd. Goed dan, dan geven we ons gewoon aan hen, als ze dat verlangen, als het meisje dat we uitgekozen hebben, niet genoeg voor hen is. Dat zeiden we toch al meteen.

De man van wie we de boot hebben, zwemt nu terug, naar het land, weg van ons, zo snel mogelijk weg!, zodat hij niet in ons kielzog raakt. Maar wij, wij willen net zo goed weg van hier, we willen in de tegenovergestelde richting, zonder tegenliggers, want alle anderen willen ook daarheen. We varen op het water alsof het land was, we varen, geen God die om ons dobbelt, niet eens om onze klederen. Geen maatschappij die ons omruilt, wij zouden ook niet weten tegen wat. Wij zijn niets waard, men kan ons iets cadeau doen, alstublieft, dat wel, maar inruilen zou ons niemand, tegen niets. We doen toch alles wat men tegen ons zegt.

Wij zijn hier op hulp aangewezen om vooruit te komen, om weg te komen. Duidelijk, zonder wrok en woede is geen mens zeker van lijf, bezit en vrijheid. Dus vooruit, dan halen we de woede gewoon hierheen. Ook hij zal ons niet baten, maar voor de zekerheid nemen we hem mee, hij zit in deze waterdichte plastic zak – Nee, niet de wrok van Achilles, zoon van Peleus – samen met de mobiel, waar de foto's van familie, huis, land, diploma op staan. Allemaal weg, allemaal weg, maar de foto's willen nog een tijdje blijven, niet lang, even maar. De woede ligt er meteen naast, daar hebben we hem neergelegd, want in ons heeft hij op het moment geen enkel nut. Hij zal zich spinnend uitrekken als een kat, hij zal blazend opspringen. Het verbaast me dat hij dat nog niet heeft gedaan, maar hier heeft hij te weinig plaats, duidelijk. Lynxen en luipaarden, die wel.⁴ Wij niet. Tja, zijn wij dan schapen, dat we geen woede kennen? Die moet toch ergens zijn, we hebben hem toch opgeborgen, en zinken doet de boot in elk geval nog niet. Hij doet alles wat hij niet moet doen, maar hij zinkt nog niet! Als die motor die volstrekt geen nut meer heeft, wel hier is, waar blijft dan onze woede, waar is hij heen? We hebben hem toch nog niet verteld tegen wie hij gericht moet worden! Als u woede wilt, kunt u die krijgen. Ik zou de dag willen beleven waarop we geen slaven, nee, ik zeg het anders, ik zeg iets anders: de dag waarop we geen woede meer nodig hebben. Hier is hij, ik heb hem gevonden, hij lag naast de laatste fles babyvoeding. Hier is de woede, maar ook die drijft de motor niet aan. Ik begrijp dat niet. Er zit in deze chocoladereep energie verborgen, opgesloten en de wrok – niet van Achilles, zoon van Peleus, ook dit keer niet helaas, weer niets – onze woede zit in dit zakje. Het zal wel ergens goed voor zijn, ook als deze auto meer afgeeft dan hij ingenomen heeft.

Nu springt hij omhoog, de man, uit het water omhoog. Ik zie duidelijk zijn strakke groene zwembroek, van zwembroeken schijn ik bezeten te zijn, al van het begin, dus van wat erin zit, dat warmt mijn bloetank op die niet bijgevoerd hoeft te worden. Ik ben zelfreinigend, ik hoef niet te zuipen om te lopen.

De man in de zwembroek – hij heeft hun de motor uitgelegd, dat moet genoeg zijn – klimt de oever al op. Hij is erheen gezwommen en klimt de oever op. Hij is schuldig. Maar dat doet er niet toe en voor de zee doet het er al helemaal niet toe. De motor is heen, de mensen willen er ook heen, en ze willen ook eten. Dat gaat niet, we hebben niets, gaat u maar ergens anders heen. De motor heeft gegeten.

⁴ idem, vers 696

Tussen de berg die er niet is, tussen het water dat er daarvoor in de plaats rijkelijk is en tussen de roetwolken slooft die arme boot zich af. Hij kan niet meer verder. De mensen die verder moeten, kunnen het ook niet, maar zij hebben tenminste geen brandstof nodig, hen brandt iets vooruit wat ik niet ken en daar klampen we ons nu aan vast. We klampen ons eraan vast en worden gered.

(...)

Ze leven. Ze leven. Hoofdzaak: ze leven. En veel meer is het ook niet dan leven na het verlaten van hun heilig land van herkomst. Niemand kijkt welwillend naar beneden naar hun stoet, maar op hen neerkijken doen ze wel. Wat ze wisten in hun leven is verdwenen, verstikt onder een vracht nieuwe indrukken, er is geen onderwerp meer dat ze moeten weten, er is helemaal niets meer.